

CAPUT XXVIII.

Cui succurrendum, quando succurrere omnibus vel duobus non possis.

XXIX. OMNES autem æque diligendi sunt¹: sed cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum et temporum vel quarumlibet rerum opportunitatibus constrictius tibi quasi quadam sorte junguntur. Sicut enim si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei qui non haberet, nec duobus dari posset, si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te aliqua necessitudine superaret; nihil justius faceres quam ut sorte legeres, cui dandum esset quod dari utrique non posset: sic in hominibus, quibus omnibus consulere nequeas, pro sorte habendum est, prout quisque tibi temporaliter colligatus adherere poterit.

CAPUT XXIX.

Optandum et agendum ut omnes Deum diligant.

XXX. OMNIUM autem qui nobiscum frui possunt Deo, partim eos diligimus quos ipsi adjuvamus, partim eos a quibus adjuvamus, partim quorum et indigemus adjutorio, et indigentiae subvenimus; partim quibus nec ipsi

¹ 3 Sent. dist. xix. cap. Unde etiam.

conferimus aliquid commodi, nec ab eis ut nobis conferatur attendimus. Velle tamen debemus, ut omnes nobiscum diligant Deum, et totum quod vel eos adjuvamus vel adjuvamus ab eis, ad unum illum finem referendum est. Si enim in theatris nequitiae qui aliquem diligit histrionem, et tanquam magno vel etiam summo bono ejus arte perfruitur, omnes diligit qui eum diligunt secum, non propter illos, sed propter eum quem pariter diligunt; et quanto est in ejus amore ferventior, tanto agit quibus potest modis, ut a pluribus diligatur, et tanto pluribus eum cupit ostendere; et quem frigidior videt, excitat eum quantum potest laudibus illius; si autem contravenientem invenerit, odit in illo vehementer odium dilecti sui, et quibus modis valet, instat ut auferat: quid nos in societate dilectionis Dei agere convenit, quo perfrui, beate vivere est; et a quo habent omnes qui eum diligunt, et quod sunt, et quod eum diligunt, de quo nihil metuemus, ne cuiquam possit cognitus displicere; et qui se vult diligi, non ut sibi aliquid, sed ut eis qui diligunt, æternum præmium conferatur, hoc est ipse quem diligunt? Hinc efficitur, ut inimicos etiam nostros diligamus: non enim eos timemus, quia nobis quod diligimus auferre non possunt; sed miseramur potius, quia tanto magis non ode- runt, quanto ab illo quem diligimus separati sunt. Ad quem si conversi fuerint, et illum tanquam beatificum bonum; et nos tanquam socios tanti boni necesse est ut diligant.

confiteri ad idem in eis ut nos confiteri
 cum diligant Deum, et totum pondus vel eos adjuvamus
 vel adjuvamus ad idem in eis ut nos confiteri
 est. Si enim in theatro redirent ad idem diligere his.

CAPUT XXX.

*Proximi nostri, omnes homines, et ipsi Angeli.
 Angeli quoque diligendi ut proximi nobis.*

XXXI. *Oritur* ¹ autem hoc loco de Angelis nonnulla
 quaestio. Illo enim fruente, etiam ipsi beati sunt, quo et
 nos frui desideramus: et quanto in hac vita fruimur vel
 per speculum vel in aenigmate, tanto nostram peregrina-
 tionem et tolerabilius sustinemus, et ardentius finire cu-
 pimus. Sed utrum ad illa duo praecepta etiam dilectio
 pertineat Angelorum, non irrationabiliter quaeri potest.
 Nam quod nullum hominum exceperit qui praecepit ut
 proximum diligamus, et ipse in Evangelio Dominus os-
 tendit, et Paulus apostolus. Namque ille cui duo ipsa
 praecepta protulerat, atque in eis pendere totam Legem
 Prophetasque dixerat, cum interrogaret eum dicens,
 « Et quis est meus proximus? » hominem quemdam
 proposuit descendente ab Jerusalem in Jericho, inci-
 disse in latrones, et ab eis graviter vulneratum, saucium
 et semivivum esse derelictum: cui proximum esse non
 docuit, nisi qui erga illum recreandum atque curandum
 misericors extitit, ita ut hoc qui interrogaverat, interro-
 gatus ipse fateretur. Cui Dominus ait: « Vade, et tu fac
 » similiter; » ut videlicet eum esse proximum intelliga-
 mus, cui vel exhibendum est officium misericordiae, si
 indiget, vel exhibendum esset, si indigeret. Ex quo est
 jam consequens, ut etiam ille a quo nobis hoc vicissim
 exhibendum est, proximus sit noster. Proximi enim no-

¹ 3 Sent. dist. xxviii, cap. Oritur, — ² Luc. x, 29.

men ad aliquid est, nec quisquam esse proximus nisi pro-
 ximo potest. Nullum autem exceptum esse cui misericor-
 diae denegetur officium, quis non videat? quando usque
 ad inimicos etiam porrectum est eodem Domino dicente:
 « Diligite inimicos vestros, benefacite iis qui oderunt
 » vos ¹. » *Deus homine quomodo vivat.*

XXXII. Ita quoque Paulus apostolus docet, cum dicit;
 « Nam: Non adulterabis; Non homicidium facies; Non
 » furaberis; Non concupisces, et si quod est aliud manda-
 » tum, in hoc sermone recapitulatur: Diliges proximum
 » tuum tanquam te ipsum. Dilectio proximi malum non
 » operatur ². » Quisquis ergo arbitratur non de omni
 homine Apostolum praecepisse, cogitur fateri quod absur-
 dissimum et sceleratissimum est, fuisse visum Apostolo,
 non esse peccatum si quis aut non Christiani, aut inimici
 adulteraverit uxorem, aut eum occiderit, aut ejus rem
 concupierit: quod si dementis est dicere, manifestum est
 omnem hominem proximum esse deputandum, quia erga
 neminem operandum est malum.

XXXIII. Jamvero si vel cui praebendum est, vel a
 quo nobis praebendum est officium misericordiae, recte
 proximus dicitur; manifestum est hoc praecepto quo jube-
 mur diligere proximum, etiam sanctos Angelos contineri,
 a quibus tanta nobis misericordiae impenduntur officia,
 quanta multis divinarum Scripturarum locis animadver-
 tere facile est. Ex quo et ipse Deus et Dominus noster proxi-
 mum se nostrum dici voluit ³. Nam et se ipsum significat
 Dominus Jesus Christus opitulatum esse semivivo jacenti
 in via afficto et relicto a latronibus. Et Propheta in oratione
 ait, « Sicut proximum, sicut fratrem nostrum, ita compla-
 » cebam ⁴. » Sed quoniam excellentior ac supra nostram
 naturam est divina substantia, praeceptum quo diligamus

¹ Matth. v, 44. — ² Rom. xiii, 9, 10. — ³ Luc. x, 36. — ⁴ Psal. xxxiv, 14.

Deum; a proximi dilectione distinctum est. Ille enim nobis præbet misericordiam propter suam bonitatem, nos autem nobis invicem propter illius: id est ille nostri miseretur ut se perfruamur, nos vero invicem nostri miseremur ut illo perfruamur.

CAPUT XXXI.

Deus nobis non fruatur, sed utitur.

XXXIV. QUAPROPTER adhuc ambiguum esse videtur, cum dicimus ea re nos perfrui, quam diligimus propter se ipsam, et ea re nobis fruendum esse tantum, qua effici-mur beati, cæteris vero utendum. Diligit enim nos Deus, et multum nobis dilectionem ejus erga nos divina Scrip-tura commendat: quomodo ergo diligit? ut nobis utatur, an ut fruatur? Sed si fruatur, eget bono nostro, quod nemo sanus dixerit. Omne enim bonum nostrum vel ipse, vel ab ipso est; cui autem obscurum vel dubium est, non egere lucem rerum harum nitore quas ipsa illustraverit? Dicit etiam apertissime Propheta, « Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non egens ». Non ergo fruatur nobis, sed utitur. Nam si neque fruatur neque utitur, non invenio quemadmodum diligit.

Psal. xv, 1.

CAPUT XXXII.

Deus homine quomodo utatur.

XXXV. SED neque sic utitur ut nos: nam nos res quibus utimur ad id referimus, ut Dei bonitate perfruamur; Deus vero ad suam bonitatem usum nostrum refert. Quia enim bonus est, sumus; et in quantum sumus, boni sumus. Porro autem quia etiam justus est, non impune sumus mali: et in quantum mali sumus, in tantum etiam minus sumus. Ille enim summe ac primitus est, qui omnino incommutabilis est, et qui plenissime dicere potuit, « Ego sum qui sum: et, Dices eis: Qui est, misit me » ad vos². » Ut cætera quæ sunt, et nisi ab illo esse non possint, et in tantum bona sint, in quantum acceperunt ut sint. Ille igitur usus qui dicitur Dei, quo nobis utitur, non ad ejus, sed ad nostram utilitatem refertur, ad ejus autem tantummodo bonitatem. Cujus autem nos miseremur, et cui consulimus, ad ejus quidem utilitatem id facimus, eamque intuemur: sed nescio quomodo etiam nostra fit consequens, cum eam misericordiam quam impendimus egenti, sine mercede non relinquit Deus. Hæc autem merces summa est ut ipso perfruamur, et omnes qui eo fruimur, nobis etiam invicem in ipso perfruamur.

Sent. dist. 1. cap. Sed cum. — 2 Exod. m, 14.

CAPUT XXXIII.

Quomodo homine frui conveniat.

XXXVI. NAM si in nobis id facimus, remanemus in via, et spem beatitudinis nostræ in homine vel in Angelo collocamus. Quod et homo superbus et angelus superbus arrogant sibi, atque in se aliorum spem gaudent constitui. Sanctus autem homo et sanctus Angelus etiam fessos nos atque in se acquiescere et remanere cupientes, reficiunt potius, aut eo sumptu quem propter nos, aut illo etiam quem propter se acceperunt, acceperunt tamen: atque ita refectos in illum ire compellunt; quo fruentes pariter beati sumus. Nam et Apostolus clamat, « Numquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis¹, » et, « Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus². » Et Angelus hominem se adorantem monet, ut potius illum adoret³. sub quo ei Domino etiam ipse conservus est.

XXXVII. Cum autem homine in Deo frueris⁴, Deo potius quam homine frueris. Illo enim frueris, quo efficeris beatus; et ad eum te pervenisse lætaberis, in quo spem ponis ut venias. Inde ad Philemonem Paulus, « Ita » frater, inquit, ego te fruar in Domino. » Quod si non addidisset: « In Domino, » et « Te fruar » tantum dixisset, in eo constituisset spem beatitudinis suæ. Quanquam etiam vicinissime dicitur frui, cum delectatione uti. Cum enim adest quod diligitur, etiam delecta-

¹ Cor. I, 13. — ² Apoc. XIX, 10. — ³ I Sent. dist. I, cap. Cum autem, — ⁴ Philem. v, 20.

tionem secum necesse est gerat: per quam si transieris, eamque ad illud ubi permanendum est, retuleris, uteris ea, et abusive, non proprie diceris frui. Si vero inhæris atque permanseris, finem in ea ponens lætitiæ tuæ, tunc vere et proprie frui dicendus es; quod non faciendum est nisi in illa Trinitate, id est summo et incommutabili bono.

CAPUT XXXIV.

Prima ad Deum via, Christus.

XXXVIII. VIDE quemadmodum cum ipsa Veritas, et Verbum per quod facta sunt omnia, caro factum esset, ut habitaret in nobis, tamen ait Apostolus: « Et si noveramus Christum secundum carnem, sed jam non novimus¹. » Ille quippe qui non solum pervenientibus possessionem, sed etiam viam præbere se voluit venientibus ad principium viarum, voluit carnem assumere. Unde est etiam illud: « Dominus creavit me in principio viarum » suarum²; » ut inde inciperent, qui vellent venire. Apostolus igitur quamvis adhuc ambularet in via, et ad palmam supernæ vocationis sequeretur vocantem Deum, tamen ea quæ retro sunt obliviscens, et in ea quæ ante sunt extentus³ jam principium viarum transierat, hoc est eo non indigebat, a quo tamen aggrediendum et exordium iter est omnibus, qui ad veritatem pervenire, et et in vita æterna permanere desiderant. Sic enim ait. « Ego » sum via et veritas et vita⁴, » hoc est, per me venit, ad me pervenitur, in me permanetur. Cum enim ad ipsum pervenitur, etiam ad Patrem pervenitur; quia per æqua-

¹ 2 Cor. v, 16. — ² Prov. viii, 22. — ³ Philip. iii, 13. — ⁴ Joan. xiv, 6.

lem ille cui est æqualis agnoscitur; vinciente et tanquam agglutinante nos Spiritu sancto, quo in summo atque incommutabili bono permanere possimus: Ex quo intelligitur quam nulla res in via tenere nos debeat, quando nec ipse Dominus, in quantum via nostra esse dignatus est, tenere nos voluerit, sed transire; ne rebus temporalibus, quamvis ab illo pro salute nostra susceptis et gestis, hæreamus infirmiter, sed per eas potius curramus alacriter, ut ad eum ipsum, qui nostram naturam a temporalibus liberavit, et collocavit ad dexteram Patris, provehi atque perveni mereamur.

CAPUT XXXV.

Scripturæ plenitudo finisque amor Dei et proximi.

XXXIX. OMNIUM igitur quæ dicta sunt, ex quo de rebus tractamus, hæc summa est, ut intelligatur Legis et omnium divinarum Scripturarum plenitudo et finis esse dilectio rei qua fruendum est, et rei quæ nobiscum ea re frui potest; quia ut se quisque diligit, præcepto non opus est¹. Hoc ergo ut nossemus atque possemus, facta est tota pro salute nostra per divinam providentiam dispensatio temporalis, qua debemus uti, non quasi mansoria quadam dilectione atque delectatione, sed transitoria potius, tanquam viæ, tanquam vehiculorum vel aliorum quorumlibet instrumentorum, aut si quid congruentius dici potest? ut ea quibus ferimur, propter illud ad quod ferimur diligamus.

¹ Rom. xiii, 10.

CAPUT XXXVI ET XXXVII.

Interpretatio Scripturæ, licet vitiosa, non est mendax nec perniciose fallax, si modo utilis sit ædificandæ charitati. — Corrigendus tamen interpres qui sic fallitur.

XL. QUISQUIS igitur Scripturas divinas vel quamlibet earum partem intellexisse sibi videtur, ita ut eo intellectu non ædificet istam geminam charitatem Dei et proximi, nondum intellexit. Quisquis verò talem inde sententiam duxerit, ut huic ædificandæ charitati sit utilis, nec tamen hoc dixerit, quod ille quem legit eo loco sensisse probabitur, non perniciose fallitur, nec omnino mentitur. Inest quippe in mentiente voluntas falsa dicendi: et ideo multos invenimus, qui mentiri velint; qui autem falli, neminem. Cum igitur hoc sciens homo faciat, illud nesciens patiatur, satis in una eademque re apparet illum, qui fallitur, eo qui mentitur esse meliorem: quandoquidem pati melius est iniquitatem, quam facere: omnis autem, qui mentitur, iniquitatem facit; et si cuiquam videtur utile aliquando esse mendacium, potest videri utilem aliquando esse iniquitatem. Nemo enim mentiens, in eo quod mentitur, servat fidem: nam hoc utique vult, ut cui mentitur fidem sibi habeat, quam tamen ei mentiendo non servat: omnis autem fidei violator, iniquus est. Aut igitur iniquitas aliquando utilis est, quod fieri non potest; aut mendacium semper inutile est.

¹ Hæc duo capita colliguntur propter similitudinem argumenti. In veteribus editis incipit xxxvii ad: Asserendo enim, etc.

XLI. Sed quisquis in Scripturis aliud sentit quam ille qui scripsit, illis non mentientibus fallitur: sed tamen, ut dicere cœperam, si ea sententia fallitur, qua ædificet charitatem, quæ finis præcepti est¹, ita fallitur, ac si quisquam errore deserens viam, eo tamen per agrum pergat, quo etiam via illa perducit. Corrigendus est tamen et quam sit utilius viam non deserere, demonstrandum est, ne consuetudine deviandi etiam in transversum aut perversum ire cogatur. Asserendo enim temere quod ille non sensit, quem legit, plerumque incurrit in alia, quæ illi sententiæ contexere nequeat: quæ si vera et certa esse consentit, illud non possit verum esse quod senserat, sitque in eo, nescio quomodo, ut amando sententiam suam, Scripturæ incipiat offensior esse quam sibi. Quod malum si serpere siverit, evertetur ex eo. « Per fidem enim ambulamus, non per » speciem²; » titubabit autem fides, si divinarum Scripturarum vacillat auctoritas: porro fide titubante, charitas etiam ipsa languescit. Nam si a fide quisque ceciderit, a charitate etiam necesse est cadat: non enim potest diligere quod esse non credit: porro si et credit et diligit, bene agendo et præceptis morum bonorum obtemperando efficit, ut etiam speret se ad id quod diligit esse venturum. Itaque tria hæc sunt, quibus et scientia omnis et prophetia militat, fides, spes, charitas.

¹ 1 Tim. I, 5. — ² 2 Cor. V, 7.

CAPUT XXXVIII.

Charitas perpetuo manet.

XLII. Sed fidei succedit species, quam videbimus; et spei succedit beatitudo ipsa, ad quam perventuri sumus: charitas autem etiam istis decedentibus augebitur potius. Si enim credendo diligimus quod nondum videmus, quanto magis cum videre cœperimus? et si sperando diligimus quod nondum pervenimus, quanto magis cum pervenerimus? Inter temporalia quippe atque æterna hoc interest, quod temporale aliquid plus diligitur antequam habeatur, vilescit autem cum advenerit; non enim satiat animam, cui vera est et certa sedes æternitas: æternum autem ardentius diligitur adeptum, quam desideratum: nulli enim desideranti conceditur plus de illo existimare quam se habet, ut ei vilescat cum minus invenerit; sed quantum quisque veniens existimare potuerit, plus per veniens inventurus est.

CAPUT XXXIX.

Scripturis non indiget homo fide, spe et charitate instructus.

XLIII. Homo itaque fide, spe et charitate subnixus, eaque inconcusse retinens, non indiget Scripturis nisi ad alios instruendos. Itaque multi per hæc tria etiam in soli-

tudine sine codicibus vivunt. Unde in illis arbitror jam impletum esse quod dictum est: « Sive prophetiæ evacua- » buntur, sive linguæ cessabunt sive scientia evacuabitur¹. » Quibus tamen quasi machinis tanta fidei, spei et charitatis in eis surrexit instructio, ut perfectum aliquid tenentes, ea quæ sunt ex parte non quærant: perfectum sane, quantum in hac vita potest; nam in comparatione futuræ vitæ nullius iusti et sancti est vitæ ista perfecta. Ideo « Manent, » inquit, fides, spes, charitas, tria hæc: major autem horum » est charitas²: » quia et cum quisque ad æterna pervenerit duobus istis decedentibus, charitas auctor et certior permanebit.

CAPUT XL.

Qualem lectorem Scriptura postulet.

XLIV. QUAPROPTER cum quisque cognoverit finem præcepti esse charitatem, de corde puro et conscientia bona et fide non ficta, omnem intellectum divinarum Scripturarum ad ista tria relaturus, ad tractationem illorum librorum securus accedat. Cum enim diceret, « Charitas, » addidit, « De corde puro; » ut nihil aliud quam id quod diligendum est, diligatur. « Conscientiam vero bonam » conjunxit propter spem: ille enim se ad id quod credit et diligit perventurum esse desperat, cui malæ conscientia scrupulus inest. Tertio, « Et fide, inquit, non ficta³. » Si enim fides nostra mendacio caruerit, tunc et non diligimus quod non est diligendum, et recte vivendo id speramus, ut nullo modo spes nostra fallatur. Propterea de rebus

¹ 1. Cor. xiii, 8. — ² Ibid. 13. — ³ 1. Tim. i, 5.

continentibus fidem, quantum pro tempore satis esse arbitratus sum, dicere volui, quia in aliis voluminibus, sive per alios, sive per nos multa jam dicta sunt. Modus itaque sit iste libri hujus. Cætera de signis, quantum Dominus dederit, disseremus.

CAPUT I.

Signum quid et quomodo.

I. QUONIAM de rebus cum scriberem, præmissis com-
moneo ne quis in eis attendat nisi quod sunt, non
etiam quid aliud præter se significant: videlicet de signis
dissertens hoc dico, ne quis in eis attendat quod sunt, sed
potius quod signa sunt, id est, quod significant. Signum
est enim res præter speciem, quam ingerit sensibus, aliud
aliquid ex se faciens in cogitationem venire: sicut vesti-
gio visio, transiens animal corpus vestigium est, cogitatio
et lano visio, ignem adesse cognoscimus; et voce ani-
mans auditus, affectionem animi quæ advertimus; et lapsa
sonante, milites vel proceri se, vel regredi, et si quid
aliud pugna postulat, oportere novimus.